

Inhoud

WOORD VOORAF	9
--------------	---

Willem Frijhoff

INLEIDING: HISTORISCHE ANTROPOLOGIE	11
1 Begrippen en disciplines	11
2 Attenderen, analyseren, verklaren	15
3 Een historisch-antropologisch perspectief	19
4 Cultuur	25
5 Cultuurgeschiedenis en culturele antropologie	31
6 De Noordnederlandse samenleving	33
7 Opbouw van het boek	36

Olaf Mörke

I DE HOF-CULTUUR VAN HET HUIS ORANJE-NASSAU IN DE ZEVENTIENDE EEUW	39
Inleiding: Methode en probleemstelling	39
I De functie van het hof in de Republiek	43
I.1 Het hof als huishouding	43
I.2 De personele structuur van de hofhouding	46
I.3 De presentatie van het hof in de openbaarheid bij officiële gelegenheden	51
I.4 Bouw- en schilderkunst in dienst van Oranje	62
I.5 Het hoofse feest als uiting van zelfverzekerdheid	68
I.6 Willem III – Het hof als politiek cultureel centrum	71
Bij wijze van afsluiting: Het Oranjehof als integraal onderdeel van de politiek-sociale cultuur van de Republiek	76

Thera Wijsenbeek-Olthuis

2 VREEMD EN EIGEN: ONTWIKKELINGEN IN DE WOON- EN LEEFCULTUUR BINNEN DE HOLLANDSE STEDEN VAN DE ZESTIENDE TOT DE NEGENTIENDE EEUW	79
Inleiding	79

1	Probleemstelling	79
2	Bronnen	81
3	Het huis in de zeventiende en achttiende eeuw	84
3.1	Wonen en werken	84
3.2	Stadshuizen	86
3.3	Buitenhuizen en tuinen	89
3.4	Functies van de woonkamers	91
3.5	Huisraad	95
3.6	Kleding	103
	Conclusie	106

Rudolf Dekker

3	HANDWERKSLIEDEN EN ARBEIDERS IN HOLLAND VAN DE ZESTIENDE TOT DE ACHTTIENDE EEUW: IDENTITEIT, CULTUUR EN PROTEST	109
	Inleiding	109
1	Identiteit en cultuur	112
1.1	Formele en informele organisaties	112
1.2	Geografie	119
1.3	Kleding	122
1.4	Beeld en zelfbeeld	128
1.5	Beroepsziekten	132
2	Protestbewegingen	134
2.1	De 'uutganc' en 'uytscheyding' als vormen van staking	134
2.2	Solidariteit en 'vuilverklaring'	141
	Ter afsluiting	146

Florike Egmond

4	ONDERWERELDEN: MARGINALITEIT EN MISDAAD IN DE REPUBLIEK	149
	Inleiding	149
1	Gevestigden en reizenden	151
2	De stadsonderwereld	154
2.1	De stedelijke onderwereld en haar organisatie	154
2.2	De stadsonderwereld als subcultuur	159
3	De onderwereld van het platteland	164
3.1	De onderwereld op het platteland in de randstad	164
3.2	De rurale onderwereld in de landgewesten	167
3.3	De etnische benden	169
3.4	Criminele subculturen op het platteland	171
	Bij wijze van besluit: Culturele diversiteit	176

Lotte C. van de Pol

5	PROSTITUTIE EN DE AMSTERDAMSE BURGERIJ: EERBEGRIPPEN IN EEN VROEGMODERNE STEDELIJKE SAMENLEVING	179
	Inleiding	179
1	Wat was specifiek ontierend?	184
2	Vrouweneer en manneneer	187

3	Een voorbeeld: De rechtsgang	190
4	De woorden eer en oneer in het dagelijks gebruik	192
5	'Eerdieverij': Schelden, belediging, bedreiging en chantage	194
6	Het lagere volk en de marginale groeperingen	198
7	De wereld van de prostitutie	199
8	De prostitutie binnen de stad	204
9	Prostitutie binnen de buurten	206
10	Ergernis door prostitutie	208
11	De rol van vrouwen in de buurten	212
12	Acceptatie?	213
13	De Jonker- en de Ridderstraat	215
	Bij wijze van afsluiting	218

Herman Roodenburg

6	NAAR EEN ETNOGRAFIE VAN DE VROEGMODERNE STAD: DE 'GEBUYRTEN' IN LEIDEN EN DEN HAAG	219
	Inleiding	219
1	Gebuyrten	225
2	Leiden en Den Haag	232
3	De functie van gebuyrten	239
4	Conflict en arbitrage	241
	Bij wijze van besluit	242

Gerard Rooijackers

7	OPEREREN OP HET SNIJPUNT VAN CULTUREN: MIDDELAARS EN MEDIA IN ZUID-NEDERLAND	245
	Inleiding: Culturele circuits en makelaars	245
1	Jongerencultuur en katholieke clerus: Culturele confrontaties en pastoraal geweld	251
2	Lokale samenleving en overheidsdienaren: Culturele confrontaties en ritueel geweld	263
3	Intermediaire ondernemers tussen officiële en informele circuits	268
	Ter afsluiting: Middelaars en media	280

Henk Nicolai

8	DE GENEALOGIE VAN HET VOORWERP: DIERBARE VOORWERPEN EN FAMILIE CULTUUR BIJ DE KINGMA'S TE MAKKUM	285
	Inleiding	285
1	Het collectieve geheugen	290
2	De rol van voorwerpen in het collectieve geheugen	294
3	De rol van het archief in het collectieve geheugen	302
4	De actualisering van het verleden	309
	Ter afsluiting	316

Willem de Blécourt

9	TYPEN VAN TOVERIJ	319
	Inleiding	319
1	Huidige (populaire) beelden van 'de heks' in Nederland	320
1.1	De sprookjesheks	320
1.2	De sage-heks	323
1.3	De wetenschappelijke heks	325
1.4	De hedendaagse heks	328
2	Onderzoeksmethoden, benadering en bronnen	331
2.1	Antropologische invloeden	331
2.2	Toverij als communicatievorm	334
2.3	Bronnen	337
3	Zestiende- en zeventiende-eeuwse typen van toverij in de Noordelijke Nederlanden	341
3.1	De demonologische toveres	341
3.2	De politieke toveres	346
3.3	De bedelende toveres	349
3.4	De welvarende tovenaer	353
3.5	De waarzegger	357
	Ter afsluiting	361
	VERANTWOORDING VAN DE ILLUSTRATIES	365
	REGISTER	367
	PERSONALIA	371

Register

- Aansprekersoproer 187, 216
Abbeyes 258
Abbeyes de Jeunesse 235, 259
Abbeyes de Maugouvert, *zie* Abbeyes de Jeunesse
Abbays of Misrule, *zie* Abbeyes de Jeunesse
Acculturatie 27, 106, 281
Afslag 161
Alltaggeschichte 20
Almanak 255, 270, 274, 275, 276, 278, 280, 283
Alteratie (1578) 206
Annales-School 23, 80
Antwerpen, Maria van 127, 131
Authority 39, 40, 41, 52, 57, 60, 63, 76, 77
Banken van kleine zaken, *zie* College van vrede-
makers
Bargoens 162, 163, 174
Bassery, Willem 261
Bedelende toveres 349
Begravenispenning 239
Bek opsnijden 161, 173, 209
Bentinck van Rhoon, Hans Willem (1649-
1709) 74, 75
Bergh van den, Anna 160
Berghes, Alphonse de (1624-1689) 253
Berkhey, J. le Francq 224, 226, 231, 233, 236, 237
Beurzen 114, 143, 145, 185
Bezweringsformulier 272
Bidloo, Govert 73
Blauwboekjes, *zie* Almanak
Blok, Anton 22, 39, 170
Blijde Incomsten 72, 73
Boedelinventaris 82, 83, 84, 86, 93, 123
Bokkerijders, bende van de 176
Bonnen 222, 239
Botje Martens-kan 294, 300
Bouchard, Gérard 23
Bouman, P.J. 26, 27
Boulton, Jeremy 220
Bourdieu, Pierre 27, 28, 32, 79, 289
Boudoir 93
Brabander, Piet de 159, 174
Brabantse Zwartmakers, bende van de 168, 169
Braudel, Fernand 220
Buitenverblijf 62, 63, 64
Burke, Peter 20, 27, 29, 32, 81, 106, 150, 339
Burckhardt, Jakob 13
Buurtbrieven 224, 233, 235, 237, 239, 241, 242
Buurtknecht 233, 239
Buurtmeester, 224, 229, 236, 239, 241, 242
Buxembier, *zie* Kwanselbier
Bijnamen 163, 164
Cambalot, Cesar 154
Campen, Jacob van (1595-1657) 67, 68
Cats, Jacob (1577-1660) 55
Chapelier le, de wet van 113
Charisma 48, 77
Charivari 116, 117, 246, 247, 261, 262, 265, 266, 267, 281, 282
Chartier, Roger 150
Classicisme 89, 90
Cleyn, Huybert de 251, 273, 274, 276, 278, 279, 280, 283
Coccejus, Johannes (1603-1669) 278, 279
Collectief geheugen 37, 289, 290, 294, 300, 301, 302, 309

- College van vredemakers 224
 Compagnonnage 113
 Comptoir 87, 88
 Confessieboeken 215, 218
 Confessionaliseringspolitiek 35
 Convivium 240, 241
 Cour, Pieter de la (1618-1685) 112
 Courten 137, 138, 139, 143
 Courtvergadering, *zie* Courten
 Craffurd, Joris 111, 112
 Criminele Ordonnantien (1570) 154
 Cultureel handelen 22
 Cultureel circuit 29, 35, 245, 246, 247, 248, 281
 Darnton, Robert 20, 21, 31, 117, 123
 Davis, Natalie Z. 20, 332
 Deken 229, 233, 236, 240, 241
 Demonologische toveres 341, 362
 Devotionalia 100, 245, 246, 271, 281
 Dieventaal, *zie* Bargoens
 Dignity 39, 41
 Domeinraad 45, 47, 49, 75
 Domselaer, Tobias van 216
 Donsgeldt 261
 Dorpstijd, *zie* Familietijd
 Douglas, Mary 24, 36
 Duivelbanner, *zie* Waarzegger
 Dulieu, Jean 320, 321
 Dynastieke attitude 299
 Eerste Stadhouderloze Tijdperk (1650-1672) 42, 71, 77
 Echtreglement 261
 Elias, Norbert 13, 16, 41, 42
 Ethnography of communication 37, 335, 337, 338
 Ethnography of speaking, *zie* Ethnography of communication
 Ethno-histoire 20
 Eucalypta 320
 Europese Mercurius 263
 Exotica 101
 Extraordinaire procedure 153
 Fabian, Johannes 25
 Façadegebied 81, 85, 91, 93, 107
 Familie-archief 287, 288, 290, 300, 301, 305, 309, 311, 312, 314, 315
 Familietijd 290, 293
 Febvre, Lucien 13
 Figuratiesociologie 13, 14,
 Foucauld, Michel 16
 Frazer, James G. 24
 Frederik Hendrik (1584-1647) 41, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 54, 55, 56, 57, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 74, 75
 Frijhoff, Willem 325, 339
 Fijne, Paschier de 118, 131
 Garrioch, David 220, 221
 Gebuyrten 221, 224, 225, 232, 233, 235, 236, 237, 239, 240, 242
 Gedragsrepertoire 24, 37, 245, 248, 281
 Geertz, Clifford 24, 31, 32, 33
 Geertz, Hildred 21
 Gemeinschaft 219, 280
 Gennep, Arnold van 32
 Gesellschaft 219
 Gender 17, 36, 38
 Ginzburg, Carlo 33
 Goffman, Erving 24, 37, 80, 81, 134
 Gombrich, Ernst 13
 Grand Tour 94, 117
 Grietman 285, 286, 293
 Grimm, Jakob (1785-1863) 321, 322, 323, 326
 Grimm, Wilhelm (1786-1859) 321, 322, 323
 Halbwachs, Maurice 290
 Hankiss, Agnes 299
 Heinsius, Anthonie (1641-1720) 71, 72, 75, 76
 Heksensabbat 328, 342, 343, 344, 345
 Hensbeker 114
 Hermeneutische methode 32
 Hobsbawn, E.J. 150, 168
 Hofvoorschriften 43, 45, 46, 49, 56, 57, 74, 75
 Hoge cultuurbegrip 27
 Holleslooten, Marie 346, 347, 348, 349, 361
 Hoofdmannen 229, 233, 234, 236, 240, 241
 Hooghe, Romein de (1645-1708) 73
 Hout, Jan van (1542-1609) 224, 229, 237
 Huisboek 307
 Huis ten Bosch 62, 63, 64, 67, 68, 70
 Huizinga, Johan 13
 Hull, Willem van den 125, 128, 131
 Huygens, Constantijn (1596-1687) 46, 47, 49, 71, 75
 Hylke Jans-boot 298
 Hymes, Dell 37, 335, 337
 Imhof, Arthur 307, 308
 Ingezetenen 179
 Jacobs, Jane 244
 Jonkerstraat 215, 216, 217, 218, 227

- Jonkheid 252, 253, 267, 268, 282
 Jaco-bende 164, 165, 166, 171
 Kingma, Eelco P.H. 296, 300
 Kingma, Gerrit 291, 292
 Kingma, Hylke Jans 286, 287, 297, 298, 303, 316
 Kingma, Jan Martens 296, 297, 299, 300, 312
 Kingma, Marten Hylkes 296
 Kingma, Marten 288
 Kingma, Tjerd Herre 303, 304, 305, 311, 312, 315
 Kohier van de Tiende Penning 120
 Koningszeer 270
 Koppermaandag 116
 Krokjesdag 116
 Kulturgeschichte 21
 Kwanselbier 254, 256, 259, 260, 261, 262
 Kwartieren, *zie* Bonnen
 Labaïsismus, *zie* Labbayen
 Labbayen 253, 254, 256, 257, 261, 282
 Lage cultuurbegrip 27
 Lamprecht, Karl 13
 Lange, Petrus de 251, 264, 265, 266, 281
 Leach, Edmund 24
 Le Roi Ladurie, Emmanuel 33
 Leemans, Gabriel 251, 269, 270, 271, 273, 283
 Levi, Giovanni 33
 Lévi-Strauss, Claude 23
 Loo, het (paleis) 62, 63
 Luyken, Jan (1649-1712) 124, 125, 133
 Macfarlane, Alan 20, 352
 Mandeville, Bernard de (1670-1733) 123, 215
 Manierisme 89
 Marot, Daniel (1663-1752) 60, 61
 Martin, G.D. 28
 Maurits, (1567-1625) 45, 49, 54, 56, 65, 75
 Mauss, Marcel 32
 Ménétré, Jacques-Louis 113, 131
 Microstoria 33
 Moering, Hendrik 118
 Muchembled, Robert 24, 29
 Muiderkring 46
 Murray, Margaret 328
 Narrativisme 12
 Noordeinde, paleis 62, 63, 64, 68
 Oedipuscomplex 17
 Oeveren, Cornelis van 116, 131
 Onttoveringsspecialist 320, 333
 Oranjezaal (Huis ten Bosch) 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70
 Ordinaire procedure 153
 Orlers, Jan Jansz. 239
 Ortner, Sherry B. 24
 Overbeke, Aernout van 114, 128
 Oudaert, Nicolaas 47, 48
 Parival, Jean de 242
 Past and Present 20
 Pater patriae 43, 44, 58
 Pauwels, Joseph 258
 Pestel, Fr.W. (1724-1805) 242
 Politieke Ordonnantie (1580) 181
 Post, Pieter (1608-1669) 68
 Praxis-benadering 24
 Precipiano, Humbert-Guillaume de (1626-1711) 253, 256
 Protestbewegingen 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140
 Psycho-analyse 17
 Psychogenese 16
 Psychohistory 17, 18
 Raadhuis (van Amsterdam) 60, 61, 62, 64, 65, 67, 68
 Rabonus, bende van 176
 Ramazzini, Bernardino (1633-1714) 133
 Redgers 345
 Richau, Jacques alias Marechal 154
 Rickert, Heinrich 13
 Ridderstraat 215, 216, 217, 218, 227
 Rites de passage 142, 252
 Rivet, Frederik 47, 48
 Roi des ribauds 204, 205
 Romanischel 174
 Rommanisceers, *zie* Romanischel
 Rijbier, *zie* Kwanselbier
 Sage-heks 320, 323, 331
 Schaamtecultuur 179
 Schama, Simon 36
 Schatten, *zie* Schutten
 Schinder 114
 Schuldcultuur 180
 Schutten 260
 Schutterswijken 223
 Scribner, Robert 20
 Scrofulose, *zie* Koningszeer
 Séwel, William 231
 Sint Reinuit 115, 116
 Skocpol, Theda 13
 Sociabiliteit 111, 261, 262

- Social bandits 150, 168
 Sociale tijd 290
 Socio-culture 28, 38
 Sociogenese 16
 Solms-Braunfels, Amalia von (1602-1675) 46, 47, 48, 49, 50, 51, 57, 58, 59, 62, 67
 Spinhuis 186
 Spinoza, Baruch de (1632-1677) 279
 Spinningen 254, 256, 257, 261, 282
 Splendour (and Magnificence) 39, 41, 42, 43, 76, 77
 Spreekjesheks 319, 320, 321, 322, 323, 324, 363
 Steyaert, Martinus 253, 261
 Stuart, Mary 47, 48, 49, 51, 52, 55, 67, 68
 Subcultuur 30, 31, 151, 158, 159, 164, 172, 174, 175, 176, 177, 182, 198, 199, 203, 247
 Symbolische antropologie 24
 Tafel van den Raedt 45
 Temple, William (1628-1699) 39, 40, 41, 43, 52, 77
 Tegencultuur 30, 31, 151, 162, 198
 Tegnagel, Mattheus 194, 195
 Teringen 224, 233, 236, 237, 238, 240, 241
 Thick description 24, 25, 32, 37, 40
 Thomas, Keith 20, 21, 31, 219, 220, 333, 353, 358
 Thompson, E.P. 20
 Tilly, Charles 13
 Turner, Victor 24, 32
 Trap des Ouderdoms 245
 Tweede Stadhouderloze Tijdperk (1702-1747) 42, 76, 77
 Tylor, Edward B. 27
 Urban village 220
 Uutganc 134, 135, 136, 137, 138
 Uutgang, *zie* Uutganc
 Uyldert, Mellie 327, 328
 Uytscheyding 134, 139
 Uitscheiding, *zie* Uytscheyding
 Vaantje 138, 143
 Value-culture 28, 38
 Veen, Maarten 251, 267, 268, 281
 Verbeecq, Herman 118, 131, 132
 Verhoeven, Dirk (bende van) 165, 166, 169, 172, 175
 Versailles 41, 63
 Virtues (and Qualities) 40, 41, 52
 Visscher, Roemer (1547-1620) 228, 231
 Voetius, Gisbertus (1589-1676) 278
 Vruchtbaarheidsriten 344
 Vuilverklaring 141, 142, 143, 188
 Waarzegger 357, 358, 359, 360, 361, 362
 Wagenaar, Jan (1709-1773) 216, 263
 Warburg, Aby 13
 Wasscher, Jan de (prenten) 188
 Weerwolven 320, 335, 355
 Welvarende tovenaars 353
 Wetenschappelijke heks 325
 White, Hayden V. 12
 Wicca 320, 329, 330, 331, 337, 357
 Wild, Jonathan 156, 157
 Willem II (1626-1650) 46, 48, 49, 51, 52, 53, 57, 63, 67, 68
 Willem III (1650-1702) 40, 41, 44, 47, 49, 51, 52, 53, 55, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76
 Wissenhagen, Andries alias De Heiden 155
 Wittebroodskinderen 192
 Zesen, Philips von 193
 Zonabend, Françoise 290, 302
 Zwaarddansen 113, 115, 116